

Єрмоленко І. І.,

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри німецької та романської філології
Херсонського державного університету

Дегтярєва Є. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Мельниченко А. Г.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Херсонського державного університету

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОЛЬОРОНАЗВАМИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню семантики фразеологізмів із компонентом кольору у французькій мові. Особливу увагу приділено оцінному компоненту значень, оскільки фразеологізми з колірним компонентом стають втіленням різноманітних морально-естетичних цінностей і супроводжуються оцінними конотаціями, отже, яскраво відображають специфіку сприйняття світу носіями мови. Досліджено фразеологізми із такими кольороназвами: *jaune, blanc, rouge, gris, noir, vert, bleu*. Визначено, що французькі фразеологічні одиниці з компонентом «кольороназва» мають три варіанти конотацій, а саме позитивну, негативну та нейтральну. Встановлено, що фразеологізми з кольороназвою *jaune* мають негативну (значення зради, нещирості, гніву) та нейтральну конотації. Фразеологізми з лексемою *blanc* мають усі три варіанти конотацій, але більшість проаналізованих одиниць має негативне значення. Фразеологізми з кольороназвами з нейтральною оцінністю актуалізують пряме значення прикметника на позначення кольору. Кольороназва *rouge* відображає позитивне (свобода), негативне (сором, заборона, небезпека) та нейтральне значення фразеологічних сполучень. Семантика фразеологічних одиниць з лексемою *noir* здебільшого є негативною, тобто чорний колір у французькій фразеологічній системі втілює зло, жах, нечесність, решта фразеологізмів із прикметником *noir* має нейтральну семантичну характеристику. Фразеологізми, що мають у своєму складі прикметник *vert*, актуалізують позитивну, негативну та нейтральну конотації. Позитивна конотація символізує мудрість, надійність, а також гуманність щодо природи. Негативна конотація характеризує злість, заздрість та нечемне мовлення. Щодо фразеологізмів із компонентом *bleu* ми віднаходимо усі випадки конотацій, але найбільш уживаними є фразеологічні одиниці з нейтральним відтінком.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічні одиниці, кольороназва.

Постановка проблеми. Одним із перспективних напрямів у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці є вивчення проблеми глибинних зв'язків між мовою та етносом, мовою та національною

ментальністю, розв'язання якої сприяє розкриттю механізмів відображення національної концептуальної картини світу певного народу у відповідній мовній картині світу [1, с. 44–45].

Фразеологізми з колоративами супроводжують та характеризують майже всю людську діяльність, світ навколо людини та саму людину. Для людини колір є не просто об'єктивною характеристикою, але й моральною, естетичною категорією, яка виражає оцінки, норми, установки, він оточений системою асоціацій, смислових значень, тлумачень. Отже, фразеологізми з колірним компонентом стають втіленням різноманітних морально-естетичних цінностей і супроводжуються оцінними конотаціями, тому яскраво відображають специфіку сприйняття світу носіями мови.

Метою статті є визначення семантичних особливостей французьких фразеологізмів із компонентом «кольороназва» з акцентом на оцінні конотації.

Виклад основного матеріалу. Французькі фразеологічні одиниці з компонентом «кольороназва» мають три варіанти конотацій, а саме позитивну, негативну та нейтральну.

У французькій фразеології **жовтий колір** має різноманітну символіку, об'єднану негативною оцінністю. Цей колір асоціюється з химерністю: *les gants jaunes* (жовті рукавички – щиглі, франти), *rire jaune* (жовтий сміх – стриманий сміх, сміх крізь сльози); жовтий колір вважається кольором зради: *peindre en jaune* (розфарбовувати в жовтий – наставляти роги). Така конотація пояснюється тим фактом, що у Франції до XVI століття двері будинків зрадників мастили жовтою фарбою. Також кольороназва «жовтий» може посилювати негативну оцінність семантики: *colère jaune* (жовтий гнів) – лютий гнів, сильне роздратування, *cartouche jaune* (жовтий патрон) – вовчий квиток [2].

Разом із фразеологізмами з негативними конотаціями у французькій мові функціонують нейтрально забарвлені: *sable jaune* (жовтий пісок) – перець; *jaune comme un citron* (або *un coing, une orange*) (жовтий як лимон (айва, апельсин)) – жовтий як лимон [2].

Отже, кольороназва *jaune* у французьких фразеологізмах актуалізує або негативну, або нейтральну конотацію.

Білий колір у загальнолюдській картині світу зазвичай символізує чистоту, цнотливість, світ, невинність, світло та мудрість. У французькій мові також фіксуємо фразеологізми, у яких актуалізується позитивна конотація лексеми *blanc*: *être blanc comme un cygne* (бути білим як лебідь) – бути бездоганим, незаплямованим; *blanche main (main blanche)* (біла рука) – ніжна ручка; дбайлива рука; *blanc comme neige* (білий як сніг) – чистий, білий з незаплямованою репутацією [2].

Водночас у французькій мові існують фразеологізми з лексемою *blanc*, у яких актуалізується відтінок значення, що передає негативну характеристику позначуваного об'єкта. В цьому випадку прикметник *blanc* може означати холод, злість, нещирість і навіть боягузтво. Наприклад, *blanc comme un linceul* (білий як саван) – смертельно блідий; *colère blanche* (або *bleue, jaune, rouge, noire*) (білий (або також блакитний, жовтий, червоний, чорний) гнів) – лють; *loup blanc* (білий вовк) – закоренілий вовк; *sourire blanc* (біла посмішка) – неприродна посмішка, натягнута посмішка; *mariage blanc* (білий шлюб) – фіктивний шлюб; *voix blanche* (білий голос) – глухий, беззвучний голос (від хвилювання, страху, гніву тощо); *arborer (або hisser) le drapeau blanc* (білий прапор) – підняти білий прапор, капітулювати, здатися; *avoir une ivresse blanche* (мати біле сп'яніння) – бути в дошку п'яним; *avoir les foies blancs* (мати білу печінку) – злякатися, здрейфити.

У таких фразеологізмах, як *colère blanche, avoir une ivresse blanche*, прикметник *blanc* символізує крайню, найвищу точку стану людини, що, на нашу думку, пов'язано не з традиційною символікою білого кольору, а з тим фактом, що саме білого кольору набуває сталь під час її нагрівання до максимально високої температури (1 300°C): *chauffer à blanc – jusqu'à ce que le métal de rouge devienne blanc* [3]. Отже, констатуємо метафоричний перенос факту об'єктивної дійсності у площину позначення нематеріальних явищ, характеристик. Саме тому білий колір, який таким чином асоціюється з максимією у процесі накаливання металу, позначає крайню точку процесу, максимальну вираженість стану або характеристики у французьких фразеологізмах із негативною конотацією. Також у багатьох французьких фразеологізмах колоративний прикметник *blanc* має значення пустоти, відсутності характеристики об'єкта. Наприклад, фразеологізм *mariage blanc* означає відсутність властивостей реального шлюбу, а фразеологізм *sourire blanc* передбачає відсутність характеристик, притаманних щирій посмішці.

Наведемо також фразеологічні одиниці з кольороназвою *blanc*, які мають нейтральну конотацію: *bal blanc* (білий бал) має декілька тлумачень: 1) бал, на якому дівчата танцюють одна з одною; 2) бал, на якому танцюють дівчата з неодруженими молодими людьми; 3) бал, на якому танцюють тільки незаміжні; *sable blanc* (білий пісок) – сіль; *un petit blanc* (трохи білого) – скляночка білого вина; *cartouche à blanc* (білий патрон) – холостий заряд; *coup à blanc* (дослівно «удар по білому») – холостий постріл; *tirer au blanc* (стріляти у біле) – стріляти в мішень; *être page blanche* (бути білою сторінкою) – зовсім не знати про те, що відбувається; бути абсолютно непричетним до того, що відбувається [4].

Отже, у наведених нейтральних фразеологізмах, таких, як *un petit blanc, sable blanc*, актуалізується пряме значення прикметника «білий», позбавлене будь-яких конотацій, а самі фразеологізми являють собою метафоричне осмислення позначуваного об'єкта, у якому білий колір позначає характеристику цього об'єкта.

Символічні значення **червоного кольору** різноманітні і суперечливі. З одного боку, червоний символізує радість, красу й скромність. Наведемо такі приклади: *être rouge de honte* (бути червоним від ганьби) – почервоніти від сорому; *rougir jusqu'au blanc des yeux* (червоніти до білків очей) – почервоніти до коренів волосся, до вух; *rouge (au) soir et blanc (au) matin, c'est la journée du pelerin* (день червоний ввечері та білий вранці, це день богомольця) – червоний захід і світлий схід сонця провіщають гарну погоду.

Окрім того, червоний є основним геральдичним кольором. На прапорах він символізує незалежність, боротьбу, бунт, революцію та любов до рідного краю. Так у Франції прапор червоного кольору вперше було застосовано як емблему революційного руху, отже, червоний колір став символом боротьби за свободу: *bonnet rouge* – «червоний ковпак» – *c'est une coiffure des révolutionnaires, en particulier de la Révolution française de 1789* (це головний убір революціонерів, який носили під час Французької Революції 1789 року) [3].

З іншого боку, семантика кольороназви *rouge* включає значення заборони, небезпеки та війни; червоний колір асоціюється одночасно з кров'ю і вогнем, життям і смертю: *carton rouge* – червона картка (символ дискваліфікації); *compte en banque dans le rouge* (банківський рахунок у червоному) – відмова в кредиті; *travailler dans le rouge* (працювати в червоному) – вбивати [3].

Нейтрально забарвлені фразеологічні одиниці з лексемою *rouge* у французькій мові зустрічаються вкрай рідко: *rouge et noire* (червоний і чорний) – рулетка; *le papier souffre tout et ne rougit de rien* (папір страждає від усього і зовсім не червоніє) – папір усе стерпить [2].

Сірий колір традиційно вважається кольором буденним, нудним, похмурим: *mener une vie grise* – вести сіре життя; *grise mine* (сіра фізіономія) – кисла фізіономія, кисла міна; *temps gris* (сіра погода) – похмура погода.

Однак зауважимо, що у французькій мові також є фразеологічні одиниці, у яких актуалізується позитивна та дещо наближена до позитивної нейтральна конотація кольороназви *gris*: *avoir de la matière grise* (мати сіру речовину) – бути кмітливим; *faire travailler sa matière grise* (змусити працювати свою сіру речовину) – розмірковувати. Тут кольороназва *gris* актуалізує метонімічне перенесення значення сірої речовини у головному мозку людини, яка відповідає за когнітивний контроль, мислення та емпатію. Кольороназва *gris* вживається також на позначення емоційного стану людини: *avoir la grise* (мати сірий настрій) – тужити, сумувати.

У французькій мові певна частина фразеологізмів із колірною лексемою *gris* є компаративами: *gris comme un cordelier* (сірий як монах) – п'яний як чіп; *connu comme le loup gris* (відомий як сірий вовк) – добре відомий.

У французькій мові поширені фразеологізми з кольороназвою *gris* на позначення сивини, сивого волосся: *avoir la tête grise* (мати сіру голову) – посивіти; *la barbe grise* (сіра борода) – старий; *avoir des moustaches grises* (мати сірі вуса) – бути старим, «з бородою» (про анекдот, жарт) [2].

Разом із позитивною конотацією актуалізується відтінок, який передає негативну характеристику позначуваного об'єкта. Так, ми зафіксували французькі фразеологізми з кольороназвою *gris* на позначення історичних осіб: *l'Éminence grise* (сіра високість) – «сірий кардинал». Цей вислів спочатку стосувався

конкретної історичної особи – отця Жозефа, таємного радника кардинала Ришельє, який носив сіре вбрання. Зараз цей вислів є у багатьох мовах зі значенням «сірий кардинал, таємний радник впливової особи». У французькій мові присутній фразеологізм *les souris grises* (сірі миші), який функціонує нині як презирливе прізвисько жінок, які служили у гітлерівській армії у 1940–1944 роках в окупованій Франції [3].

Окрім того, кольороназва *gris* може позначати негативне ставлення однієї людини до іншої: *faire une grise mine à qn* (зробити сіру фізіономію комусь) – бути непривітним з кимось; *en faire voir de grises* (зробити когось сірим) – провчити, помститися.

Колірний компонент *gris* зафіксовано також у виразах *l'avaleur des pois gris* (ковтун сірого гороху) – ненажера, гурман, марнотрат; *avalier des pois gris* (ковтати сірий горох) – бути ненажерою, марнотратом [2].

Отже, фразеологічні одиниці з лексемою *gris* на позначення сірого кольору мають як позитивну конотацію (*avoir de la matière grise*, *faire travailler sa matière grise*, *le loup gris* або *connu comme le loup gris*), так і негативну (*avalier des pois gris*, *faire une grise mine à qn*, *en faire voir de grises*). Також виявлено низку фразеологізмів з нейтральним значенням (*avoir la tête grise*, *la barbe grise*, *avoir des moustaches grises*, *le mousquetaire gris*, *temps gris*).

Чорний колір у французькій фразеологічній системі традиційно втілює зло, жах, руйнування та смерть. Семантика фразеологічних одиниць, що мають у своєму складі кольороназву *noir*, здебільшого є негативною.

Наприклад, *boule noire* (чорний м'яч) – 1) чорна куля балотування; 2) незадовільна оцінка (на іспиті); *regarder d'un œil noir* (дивитися чорним оком) – дивитися на що-небудь невдоволено, з роздратуванням; *voir tout en noir* (бачити все в чорному) – про людину, яка перебуває в депресії; *avoir des idées noires* (мати чорні ідеї) – про людину, яка має нав'язливі (погані) думки; *un film noir* (чорний фільм) – фільм жахів.

Чорний колір також вважається символом нечесності, потаємного, прихованої дії. Наприклад, *marché noir* – «чорний ринок», тобто ринок нелегальних товарів; *une caisse noire* (чорна каса) – нелегальні гроші; *une affaire noire* (чорна справа) – підла справа; *travailler au noir* (працювати в темряві) – таємно працювати; *travail noir* (чорна робота) – нелегальна робота [3].

Отже, названі фразеологічні одиниці з кольороназвою *noir* актуалізують негативну оцінність.

Нейтральна конотація прикметника *noir* на позначення чорного кольору зустрічається у таких варіантах: *heure noire* (чорна година) – глуха ніч, пізня година; *un petit noir* (трохи чорного кольору) – чашка чорної кави; *rouge et noir* (червоне та чорне) – рулетка [5]. Фразеологізми з кольороназвою *noir*, які мають нейтральну конотацію, актуалізують пряме значення прикметника.

Зелений колір є символом пробудження природи, молодості. Зелена гама завжди несе надії на злагоду, мир і спокій. Серед фразеологічних одиниць із кольороназвою *vert*, які актуалізують позитивну оцінність, наведемо такі: *avoir la main verte* (мати зелену руку) – характеристика людини, садівника або дачника, яка збрала багатий урожай; *penser vert* (думати зелено) – піклуватися про довкілля; *avoir le feu vert* (мати зелене світло) – отримати дозвіл на щось (букв. «зелене світло»); *le numéro vert* (зелений номер) – безкоштовна «гаряча лінія»; *la verte saison* (зелений сезон) – весна [4].

Проте у французькій мові існують також фразеологізми з кольороназвою *vert*, які мають негативне значення: *vert de rage* (зелена лють) – зелений від люті; *langue verte* (зелена мова) – злодійський жаргон; *en dire de vertes* (говорити про щось зеленим) – дозволити вольності в розмові [6].

До нейтрально забарвлених фразеологізмів, що мають у своєму складі прикметник *vert*, належать такі: *se mettre au vert* (взятися за зелене) – відправитися в село, на лоно природи; *la grande verte* (велике зелене) – море [4].

Синій колір у французькій культурі вважається кольором романтиків, символом прекрасної, але недосяжної мрії. Всі відтінки синього мають достатньо позитивну конотацію. Найкращими прикладами фразеологізмів, що мають романтичний характер, є такі вислови: *le voyage dans le bleu* (подорож у синеву) – витання в хмарах; *contes bleues* (сині казки) – небиллиці, «мрійливі» казки.

Втім, у мові наявні фразеологічні одиниці з негативним відтінком значення прикметника *bleu*, такі як *colère bleue* (синій гнів) – лють; *fleur bleue* (синя квітка) – наївна сентиментальна дурепа/дурник, пестун; *avoir une peur bleue* (мати синій страх) – дуже сильний страх; *vin bleu* (синє вино) – погане червоне вино [2].

Також ми зафіксували фразеологізми з нейтральною конотацією: *carte bleue fermée* (закрита синя карта) – телеграма, лист (відправлений пневматичною поштою в Парижі); *ruban bleu* (синя стрічка) – орденська стрічка; *bleu de travail* (робоче синє) – робочий комбінезон, спецівка; *bleu* (синій) – новобранець, «салага» у французькій армії [3].

Зауважимо, що у нейтрально забарвлених фразеологічних одиницях спостерігається метонімія. Наприклад, у фразеологізмі *bleu de travail* прикметник *bleu* на позначення синього кольору має значення предметів одягу, роби або спецівки, які традиційно шують синіми.

Висновки. Отже, фразеологізми з колірним компонентом можуть мати три варіанти конотацій, а саме позитивну, негативну та нейтральну. Так, фразеологізми з кольороназвою *jaune* мають негативну та нейтральну конотації. Фразеологізми з лексемою *blanc* мають усі три варіанти конотацій, але більшість проаналізованих одиниць має негативне значення; кольороназва *rouge* відображає позитивне, негативне та нейтральне значення фразеологічних сполучень. Семантика фразеологічних одиниць із лексемою *noir* здебільшого є негативною, тобто чорний колір у французькій фразеологічній системі втілює зло, жах, нечесність, решта фразеологізмів із прикметником *noir* має нейтральну семантичну характеристику. Фразеологізми, що мають у своєму складі прикметник *vert*, актуалізують позитивну, негативну та нейтральну конотації. Позитивна конотація символізує мудрість, надійність, а також гуманність щодо природи. Негативна конотація характеризує злість, заздрість та нечемне мовлення. Щодо фразеологізмів із компонентом *bleu* ми віднаходимо усі випадки конотацій, але найбільш уживані фразеологічні одиниці з нейтральним відтінком.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в подальшому вивченні фразеологізмів різних тематичних груп у лінгвокультурологічному ракурсі.

Література:

1. Бойко Л., Сабліна С. Фразеологічні одиниці з компонентом «кольороназва» в мовній картині світу українців. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2015. С. 43–50.

2. Dictionnaire Larousse: définition; expressions; synonymes & antonymes; difficultés; citations: Ressource électronique. URL: http://www.lexilogos.com/français_langue_dictionnaires.html.
3. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales: Ressource électronique. URL: <http://www.cnrtl.fr/etymologie>.
4. Dictionnaire Electronique des Synonymes (DES): Ressource électronique. URL : www.crisco.unicaen.fr/des.
5. Французско-русский фразеологический словарь. URL: www.classes.ru/all-french/dictionary-french-russian-phrase-term-694.htm.
6. Encyclopédie LEXILOGOS: Ressource électronique. URL: http://www.lexilogos.com/français_langue_dictionnaires.htm.

Yermolenko I., Dehtiarova Ye., Melnychenko A.
Semantic features of French phraseological units with color names

Summary. The article has been devoted to the study of the semantics of phraseological units with a color component in French language. Particular attention is paid to the evaluative component of meanings, as phraseological units with a color component become the embodiment of various moral and aesthetic values and are accompanied by evaluative connotations, and therefore clearly reflect the specifics of perception of the world by the language native speakers. Phraseologisms with the following color names have been studied: *jaune, blanc, rouge, gris, noir, vert, bleu*. It is

determined that French phraseological units with a component of color name have three variants of connotations: positive, negative and neutral. It is established that phraseologies with the color name *jaune* have negative (meaning of betrayal, insincerity, anger) and neutral connotations. Phraseologisms with the token *blanc* have all three variants of connotations, but most of the analyzed units have a negative meaning. Phraseologisms with color names with a neutral value actualize the direct meaning of the adjective denoting color. The color name *rouge* reflects the positive (freedom), negative (shame, prohibition, danger) and neutral meaning of phraseological combinations. The semantics of phraseological units with the token *noir* in the vast majority is negative, that is, the black color in the French phraseological system embodies evil, horror, dishonesty, and the rest of the phraseological units with the adjective *noir* have a neutral semantic characteristic. Phraseological units that contain the adjective *vert* actualize positive, negative and neutral connotations. The positive connotation symbolizes wisdom, reliability, and human treatment towards nature. Negative connotation characterizes anger, envy and rude speech. In the case of phraseological units with the color component *bleu*, we have found all variants of connotations, but the most commonly used are the phraseological units with a neutral connotation.

Key words: phraseology, phraseological units, color name.